

Makó társadalma

Makó alföldi mezőváros, azért társadalma is az agrárjellegű városi tömörülések szokásos szerkezeti és funkcionális képét mutatja. Az olvasót az általánosságok helyett inkább az egyéni vonások érdeklik, ezért társadalmának szellemi és gazdasági erőit vizsgálva, a sajátos egyéni színeket igyekszem kiemelni.

Az alföldi mezővárosok társadalma a múlt század második felében alakult ki, azóta nem is sokat változott. Nemcsak a települési rendszerben nincsen azóta lényeges változás — belváros, külvárosok, tanyarendszer már a múlt században is meg volt, — hanem a társadalmi osztályok szerkezetében sem. Helyi különbségek természetesen vannak az egyes mezővárosok között a társadalom felépítésében is a mezőgazdasági technika különbözősége folytán. A szegényebb adottságokkal rendelkező külterjes földműveléssel dolgozó Mezőtúr, Kisújszállás népsűrűsége csak 60—70, míg a belterjesebb földműveléssel és kertészkedéssel foglalkozó Makón a népsűrűség 170. A nagyobb népsűrűséggel együtt differenciáltabb társadalmi struktúra is van Makón. Az agrártársadalmon belül a nagygazda, kisbirtokos, törpebirtokos, napszámos, béres rétegein kívül Makón még egy társadalmilag is önálló, szervezett réteg van: a hagymakertész. Míg más városokban birtokosok és proletárok tömege elég élesen elválasztható egymástól, Makón a hagymáskertészek az átmenetnek a legkülönbözőbb lehetőségeire mutatnak példát. A nem agrárakosság osztályai a szokásos mezővárosi elhelyezkedést, és felépítést mutatják: kisiparosok, néhány üzem, tisztviselők, stb. a polgárosodás különböző fokával. Tehát itt is a város társadalmának vezető részei erősen polgárosultak, a tömegekben is erős a polgárosodás hatása, de a külvárosok munkásai proletárok, az agrár lakosság nagyobb része pedig még nem polgár, hanem paraszt, különösen a tanyaiak. A hagymásréteg paraszti sors és polgárosodás tekintetében is átmeneti helyet foglal el.

Makó társadalmának szellemi alkotásában a népi összetétel következtében bizonyos kettősséget figyelhetünk meg. A törzsréteg a reformáció idején, mint a többi alföldi mezőváros, protestáns lesz, a XVIII. század folyamán azonban megerősödik a katolikus elem is, s az egész megye, de maga Makó is kolonizáción megy át. A környéken német, szlovák, szerb és román telepek jönnek létre, de a magyar telepek is újak, Makón pedig gör. kat. és orosz telepések jelennek meg. Régi és új réteg ugyan békésen megfér egymás mellett, de a történelem eseményei nem egyformán, s egységesen mozgatták őket. A századforduló idején pl. Justh Gyula mozgatja az egész népet, 1939-ben itt alakul a Nemzeti Paraszt Párt. De míg a népi tömegek Erdei Ferencet vetnek fel magukból, a kolonus elem Szöllösi Jenőt indítja útnak Makóról a nyilas minszterség felé. Gazdasági téren a két réteg együttélése inkább egészséges jelenség, politikai és művelődési téren korántsem.

Közép és felső osztály műveltségbeli ellentéte itt is meg volt és meg van ma is. De ha az úri-konzervatív műveltség és polgári nemzetköziség volt is a fő irányító, a háttérben a népi kultúra viharsarki lázadói lázongtak az idegen beklyók ellen. Az elmúlt két év alatt a vezető értelmiségi körökben megerősödött a paraszti-népi radikalizmus táborá, s megszorodtak a szocializmus hívei. József Attila szelleme, az utca és föld fiainak összebékítője, a két csoportot a József Attila Irodalmi Egyesületben hozta össze. A polgári-úri erők passzívan háttérben húzódnak meg. Eredeti makói szépiró nincs, így József Attila lett makói emlékének inspirálásával az újjászerveződő makói szellemi élet jelképe. Legelőször a diákok hozták létre a József Attila Diákegyesületet, majd József Attila Népi-Kollégium alakult, végül pedig József Attila Irodalmi és Művészeti Társaság. Így próbál Makó részt ütni a mezővárosi középosztályi szűk látókörén.

Az elmúlt idők középosztálya meggyengült, de a kispolgári rétegek irányítása ma is a kezében van. Összetétele, természetét következtében állja az idők viharát, jobbra- és balratolódás akár szabályosan ismételheti egymást. A hagyományos kisvárosi társadalomszervezési eszközökkel (protekción, klikk) igyekszik fenntartani előnyös pozícióit, s a néptől való távolságot akarja megőrizni. Enyhe vallásosság, a polgári nacionalizmus, külsőséges magyarság, nemzetközi polgári kultúra van a tarsolyában. Az alsó néposztályok számára a világháború nagy világnézeti átfomálódást hozott, s fiait a dolgozók iskoláin át, s különféle szabadművelődési lehetőségek révén gyorsabb, vagy lassúbb mozgásba jöttek.

A polgárosodás azonban zsákutcába jutott. A háború ugyan a polgári vagyont megkímélte Makón, sőt a háborús konjunktúra még inkább erősítette, de proletárizálódott a polgárság szellemi életében jelentős szerepet játszó értelmiség, s vagy a munkáspártokban vagy a Parasztpártban helyezkedett el. Csak másik fele maradt meg a polgári pártokban. A munkáspártok felé húzódtott a polgárság többi eleméből is a kisiparosság, kiskereskedők tekintélyes részé. A politika erős ideológiai hatása és külső tényezők hatása összemosta és összekavarta a polgárság gazdasági helyzetén alapuló hierarchikus rétegeződését. Sem a polgári pártokban, sem a munkásproletár pártokban nincs kifomálódott osztályelrendeződés. Ez elsősorban a középrétegek, pl. a hagymásközépparasztság bizonytalan elhelyezkedésének eredménye.

Makó társadalmi életében tehát az eddigi rend kezd meg, megbomlani, de erre szükség is van. Majd hatvan éven át állott az élet. Sem a külső termelő erők, sem a társadalom szellemi erői nem akartak módosulni. Már 1880-ban elérte Makó a harmincezres lélekszámot. 1910-ig még van lassú fejlődés, mert 35.000-re emelkedik a lakosság száma, s 37 év óta itt áll. Ebben a tekintetben is osztotta a mezővárosok sorsát, mert az utolsó félszáz év alatt alig 2—3: Békéscsaba, Szolnok és Nyíregyháza tudtak fejlődni, a többi állott. Ezeknél erős iparosodás, a közlekedés fejlesztése, a

mezőgazdasági termelő erők fejlesztése hozta meg a holtpontra való átjutást. Makó gazdasági erői azonban nem módosultak.

50 évvel ezelőtt is egészséges birtokosrendszer volt (a földbirtokreform strukturális változást itt nem hozhatott) nem változott a művelési technika sem, mert félévszázaddal ezelőtt is fejlett volna a hagyma- és zöldségtermesztés, fejlett volt a sertés, baromfi és lótenyésztés. Az iparban alig alakult néhány újabb kisebb méretű üzem. Több munkáskezet sem a földművelés, sem az ipar nem foglalkoztat, mint ötven évvel ezelőtt.

A makói társadalompolitika célja tehát adva van: a termelő erők fokozásával újabb tömegek számára biztosítani megélhetést. Erősebb iramban kell folytatni a mezőgazdaság átalakítását: gépesítés, szövetkezeti gazdálkodás, gyümölcs- és zöldségtermelés fokozása. Erős iparosítást kell indítani. A mezőgazdasági iparnak nagy fejlődési lehetősége van: modern vágóhid, hűtőház vágott állat, gyümölcs raktározására, stb. De elkerülhetetlenül szükséges a mezőgazdasági termelés fokozásához a tanyai utak javítása, továbbépítése, kisvasút építése. Az új munkástömegek számára családi kertés házokról kell gondoskodni szigorúbb városrendezési törvényekkel. Nem hanyagolhatók el a városiasodás technikai feltételei: vízvezeték, csatornázás, gázgyár, közfürdő stb. Szükséges a városi kultúra anyagi szükségleteinek megteremtése: kultúrház, múzeummal, közkönyvtárral, előadóteremmel, tárlati helyiségekkel. A mezőgazdasági termelés kísérleti telepeinek megszervezése. Paraszt és munkás dolgozó és szabadiskolák, továbbképző tanfolyamok rendszeresítése. Egyszóval a mai megrekedtségből végleg kilendíteni a várost, s egy 50—60.000 lakosú erősebben iparosodott, magasabb mezőgazdasággal, szervezettebb kultúrérettel rendelkező társadalmat teremteni.

Az alföldi mezővárosok és Makó társadalmának legjobb ismerője, Erdei Ferenc több munkában is megrajzolta tudományos rendszerességgel Makó társadalmának szerkezeti és funkcionális képét, így analitikus elemzés helyett inkább rövid karakterképet igyekeztem adni Makóról azoknak, akik a mai Makóról akarnak beszámolókat hallani.

Giday Kálmán